
ГОРДІЄНКО І.О.,
старший викладач, кафедра
соціальної роботи та кадрового
менеджменту,
Одеський національний
політехнічний університет,
м. Одеса

САМОПРИЙНЯТТЯ ТА ПРИЙНЯТТЯ ІНШИМИ ЯК МОТИВАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ СПІЛКУВАННЯ

Метою даної статті є визначення специфіки прояву самоприйняття та прийняття іншими як тенденції спілкування на прикладі вивчення особливостей взаємозв'язку показників самоставлення і мотивації афіліації. Проаналізовано основні підходи до визначення самоприйняття в сучасних дослідженнях, зокрема, в контексті розглядання самоприйняття як складової самоставлення. Надані результати кореляційного аналізу співвідношення показників самоставлення та мотивації афіліації. Доведено тісний взаємозв'язок основних показників самоставлення і мотиваційних тенденцій, що визначають особливості прояву особистості в спілкуванні.

Ключові слова: самоприйняття особистості, самоставлення, прийняття іншими, мотивація афіліації

Целью данной статьи является определение специфики проявления самопринятия и принятия другими как тенденций общения на примере изучения особенностей взаимосвязи показателей самооотношения и мотивации аффилиации. Проанализированы основные подходы к определению самопринятия в современных исследованиях, в частности, в контексте рассмотрения самопринятие как составляющей самооотношения. Представлены результаты корреляционного анализа соотношения показателей самооотношения и мотивации аффилиации. Доказана тесная взаимосвязь основных показателей самооотношения и мотивационных тенденций, определяющих особенности проявления личности в общении.

Ключевые слова: самопринятия личности, самооотношение, принятие другими, мотивация аффилиации.

© ГОРДІЄНКО І.О., 2015

The purpose of this notice is to define the specific manifestation of self-acceptance and acceptance of others as an example of communication trends in the study of the relationship of indicator of attitude to oneself and motivation of affiliation. The main approaches to the definition of self-acceptance in modern studies, including in the context of consideration of self-acceptance as part of attitude to oneself. The results are presented of correlation analysis of indicator of attitude to oneself and motivation of affiliation. Proved close relationship between indicators of attitude to oneself and motivational tendencies that define features of personality in communication.

Key words: *self-acceptance, acceptance of others, the motivation of affiliation*

Проблема самоствалення особистості є однією з центральних у психології. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується високим динамізмом соціокультурних трансформацій, які значно впливають на процес формування та розвитку особистості, висувають високі вимоги до психічного здоров'я особистості, стійкості та зрілості самоідентичності, до ефективної самореалізації. Позитивне ставлення до себе, тобто, самоприйняття, є невід'ємним підґрунтям ефективності цих процесів.

У психології під прийняттям розуміють позитивне ставлення до себе або іншій людині при усвідомленні позитивних і негативних аспектів себе та інших [3, 5, 7]. К. Роджерс і А. Маслоу визначають прийняття необхідною умовою особистісного зростання. Проблема самоприйняття особистості знайшла широке відображення в літературних творах (Ф. М. Достоєвський, А. Камю, Ф. Кафка, Ж. - П. Сартр, Л. М. Толстой), в філософських (М. Бубер, Дж. Крішнамурті, Ошо, М. Хайдеггер) і педагогічних (Е. П. Кісельова, Н. Л. Прохорова, С. М. Рогожнікова, Н.

Роджерс, С. А. Рябченко) дослідженнях. Найбільший розвиток вивчення феномена «самоприйняття» отримало в психологічних дослідженнях (М. Балінт, Д. Боулбі, Х. Кохут, А. Маслоу, К. Ріфф, К. Роджерс, Д. Стерн та ін.), в тому числі у дослідженнях А. В. Захарової, О. М. Колишко, І. С. Коновальчук, С. Р. Пантілеєва, Н. І. Сарджвеладзе, Е. Т. Соколової, В. В. Століна, де самоприйняття розглядається як елемент у системі самоствалення особистості.

Аналіз літератури дозволяє розглядати самоствалення як психологічний феномен, що відбиває індивідуальну стійку позицію у відношенні до себе, засновану на особливостях сприйняття себе особистістю, та являє собою результат оцінки відповідності своїх якостей індивідуально значимим критеріям (В. Н. М'ясищев, С. Р. Пантілеєв, Н. І. Сарджвеладзе, В. В. Столін, І. І. Чеснокова). Самоствалення є соціальним за своєю природою, оскільки в його основі - відбиток відносин до індивіда інших людей на ранніх етапах його життя, що у процесі онтогенезу здобуває індивідуальний профіль, обумовлений цілим спектром особли-

востей сприйняття людиною самої себе [1, 9, 10].

І. І. Чеснокова розглядає самоставлення як «емоційно-ціннісне відношення особистості до себе», визначаючи його як різновид емоційних переживань, в яких відображається власне ставлення особистості до того, що вона дізнається, розуміє, «відкриває» про саму себе [12]. Емоції відносно себе можуть бути позитивними і негативними, що втілюють задоволеність чи незадоволеність собою, прийняття чи неприйняття себе. Позитивні емоції в контексті об'єкт-об'єктного самоставлення пов'язані з підвищенням рівня власної ефективності в плані досягнення значущих цілей, незадоволеність є ознакою низької самоефективності. Отже, в основі емоційної сторони об'єктного самоставлення лежить неприйняття себе в тому сенсі, що при такому підході до себе «Я» позбавляється самоцінності. Воно наділяється певною цінністю в міру досягнення суб'єктом бажаної мети [3, 7, 8].

Емоції щодо себе при суб'єкт-суб'єктному самоставленні визначаються станом задоволення і фрустрації потреб, пов'язаних з самовираженням і самореалізацією, з особистісною автономністю і мінливістю, з пошуком свого людського призначення і сенсу життя. Якщо неприйняття себе є глибинним джерелом об'єктного самоставлення, то суб'єкт-суб'єктне ставлення до себе будується на самоприйнятті та прагненні «бути самим собою» [3, 7, 11].

Широку розробку феномен «самоприйняття» отримав в клінічній психології та позитивної психотерапії, де самоприйняття вважається необхідною умовою для здійснення особистісних змін, завдяки формуванню толерантності до власної недосконалості та визнання власної унікальності. Пред-

метами поглибленого дослідження в психотерапії стали феномени «прийняття себе» і «прийняття іншого».

Самоставлення нерозривно пов'язане з усвідомленням образу «Я». Образ «Я» формується в процесі взаємодії індивіда з соціальним середовищем і несе відбиток цієї взаємодії, утворений реалізацією механізму зворотного зв'язку (Г. М. Андреева, Л. А. Петровська, В. В. Столін, Т. Шибутани). Тому і самоставлення трактується як соціальне за походженням, оскільки формується внаслідок взаємодії особистості зі значимими людьми. Проте зміна самоставлення обумовлена внутрішньо-особистісними факторами. Колись засвоєні суб'єктом оцінки, дані його особистості значущими іншими (в першу чергу батьками або людьми, що їх замінили) стають базисними у формуванні самоставлення. Система соціальних взаємодій, в яку буде включений суб'єкт в процесі свого життя, і яка володіє певною «мовою» почуттів, емоцій, значень, цінностей, визначає систему «правил» і «законів» сприйняття та оцінки себе.

Згодом, будучи інтеріоризованими суб'єктом, ці правила і закони перетворюються на його власну систему, що визначає умови і особливості ставлення суб'єкта до себе, стосунки з собою. Ступінь стійкості цієї системи, той набір елементів, критеріїв і способів, за якими індивід оцінює себе, той набір почуттів, який стає доступним індивіду в переживанні ставлення до свого «Я», визначає індивідуальні особливості самоставлення.

Стійкість самоставлення як системи обумовлена безліччю факторів, серед яких слід виділити:

- ступінь диференціації Я-образу [5, 8, 9, 11, 12];

- стабільність позитивного (або негативного) глобального ставлення до

себе, яке виникає не тільки на основі усвідомлення та оцінки своїх рис, властивостей, якостей, але і на без оціночному, «дооціночному» рівні щодо своїх властивостей, як переживання прийняття (або неприйняття) себе як цілісності, унікальності [3,7];

- наявність адекватного набору способів взаємодії з собою і, як наслідок, взаємодії з іншими людьми, світом в цілому [4, 8, 9].

Самоставлення може бути розглянуте як структурне утворення, де основними вимірами визначаються когнітивний (змістовний), емоційно-оціночний та поведінковий (як певні внутрішні дії по відношенню до себе та установки на ці дії) компоненти, що знаходяться у взаємодії і взаємозв'язку [8].

Індивідуальні особливості структурних компонентів, ступінь стійкості самоставлення є внутрішньою умовою адаптованості особистості в соціальному середовищі. В значущих ситуаціях суб'єкт з нестійкою системою самоставлення, з низькою самооцінкою, суб'єкт, якому властиве неприйняття себе, відчуває складнощі соціально-психологічної адаптації. «Гідність, цінність свого «Я» майже повністю поглинають його увагу. Рівень активації надмірно підвищується, ускладнюючи вибір способу діяльності, поведінка стає ригідною» [6, с.107]. Для суб'єктів з позитивним ставленням до себе характерна велика ступінь свободи у виборі і обґрунтуванні альтернатив, вони схильні інтерпретувати отриману інформацію як позитивну для себе, їм властиве почуття безпеки, що є запорукою адекватної соціальної активності.

К. Роджерс підкреслював, що безумовне прийняття себе є ключовим фактором міжособистісних відносин, оскільки забезпечує можливість без

спотворень сприймати себе та інших, в той час як умовне прийняття себе породжує нестійку самооцінку, залежність від оцінювання іншими, активізацію механізмів психологічного захисту [7].

Вказані відмінності осіб з позитивним і негативним ставленням до себе не можуть не позначатися на особливостях міжособистісної взаємодії. Іншими словами, особливості самоставлення повинні виявлятися в особливостях формування потреби у спілкуванні, в особливостях встановлення та протікання контактів з іншими людьми. І, в той же самий час, за особливостями взаємин з іншими людьми стоять особливості самоставлення особистості.

Однією з характеристик, що визначає специфіку прояву особистості в спілкуванні, є мотивація афіліації. Під афіліацією розуміють потребу людини у встановленні, збереженні та зміцненні добрих відносин з іншими людьми. Індивід з яскраво вираженою потребою постійно прагне до людей, відчуває задоволення від емоційно позитивного спілкування з ними, крім того, для нього людські відносини набувають значення життєвого сенсу. Мотив афіліації тісно пов'язаний з особливостями стосунків між дитиною і батьками, стилем виховання, ступенем прийняття дитини і довірою у відносинах. Довірчий стиль відносин й прийняття дитини сприяють формуванню активності, відкритості, соціальної сміливості, емоційної стабільності особистості. Реалізація мотивації афіліації передбачає врахування позицій іншої людини - партнера по спілкуванню. У випадку суб'єкт - об'єктного ставлення до партнера, що проявляється у прагненні перетворити іншу людину в засіб досягнення власних цілей, відносини або перери-

ваються, або набувають хворобливий невротичний характер [3]. Суб'єкт - об'єктне ставлення до іншої людини є наслідком об'єкт-об'єктного самоставлення особистості. Виділяють дві мотиваційні тенденції, функціонально взаємопов'язані і співвідносні з мотивацією афіліації: прагнення до людей і страх бути відкинутим.

Метою даного повідомлення є визначення специфіки прояву самоприйняття та прийняття іншими як тенденції спілкування на прикладі вивчення особливостей взаємозв'язку показників самоставлення і мотивації афіліації.

Враховуючи соціальну природу і обумовленість самоставлення, ми припускаємо, що в ситуаціях, коли суб'єкт відчуває тривогу, пов'язану з нестійкістю, вразливістю системи самоставлення, для нього буде характерним прагнення до іншого (інших людей) для задоволення потреби у визнанні власної цінності, самоприйняття і спроби відповісти на питання «Хто Я?». При цьому, дифузність уявлень про себе, що супроводжується незадоволеністю собою, а можливо і неприйняттям себе, породжуючи страх відкидання, одночасно призведе до актуалізації двох протилежних тенденцій - прагнення до людей і боязні бути відкинутим.

Нами було проведено дослідження особливостей самоставлення і мотивації афіліації за допомогою методик: тест-опитувальник самоставлення (В. В. Столін, С. Р. Пантелєєв) та тест-опитувальник мотивації афіліації А. Мегробиана (модифікований М. Ш. Магомед-Еміновим). У дослідженні приймали участь 55 осіб - студенти 3 курсу ОНПУ у віці 19-20 років. Для вивчення особливостей взаємозв'язків показників самоставлення і мотивації афіліації було застосовано метод коре-

ляційного аналізу.

Для дослідження особливостей самоставлення опитуваних цієї вікової групи нами було проведено інтеркореляційний аналіз показників тест-опитувальника самоставлення. Встановлено, що найбільша кількість значущих кореляцій по даній вибірці додатньо пов'язує інтегральний показник самоставлення з показниками самоповаги ($r=0,784$; $p\leq 0,01$), впевненість у собі ($r=0,775$; $p\leq 0,01$), аутосимпатія ($r=0,753$; $p\leq 0,01$), самоприйняття ($r=0,517$; $p\leq 0,01$), очікування позитивного ставлення від інших ($r=0,469$; $p\leq 0,01$), інтерес до себе ($r=0,440$; $p\leq 0,01$), саморозуміння ($r=0,438$; $p\leq 0,01$).

Можна зробити висновок, що для досліджуваних даної вікової групи з позитивним ставленням до себе характерні повага до себе і почуття власної гідності, здатність спиратися на себе у важких ситуаціях, розраховуючи при цьому на сприятливий результат подій, характерно стійке, глибоке прийняття себе в цілому, визнання і прийняття як своїх достоїнств, переваг, так і недоліків. Більш того, досліджуваним з позитивним самоставленням притаманне ставлення до себе з симпатією незалежно від своїх достоїнств і недоліків як прояв дооцінного позитивного ставлення до себе. Їм властиво відчувати інтерес до себе, очікувати позитивне ставлення до себе з боку інших, проявляти прихильність по відношенню до оточуючих.

Від'ємний зв'язок ($r=0,514$; $p\leq 0,01$) між інтегральним показником самоставлення і показником «самозвинувачення» узгоджується з уявленням про те, що люди з позитивним ставленням до себе не схильні бачити в тому, що відбувається результати своїх помилок і, тим самим, не схильні до невротичної тенденції самозвинувачення, самопокарання і т.п.

Ядерними, ключовими чинниками самоставлення у випробовуваних - студентів 3-го курсу ВНЗ є самоповага і аутосимпатія, що підтверджує особливості самоставлення даної вікової групи в проведених раніше дослідженнях [2, с.91]. Самоповага, що відображає відповідність образу Я соціально-значущим критеріям, закладеним в ідеальному Я-образі суб'єкта і має характер самооцінки, підтримується аутосимпатією - позитивним дооціночним емоційним ставленням суб'єкта до власного «Я», що не передбачає, за своєю природою, зіставлення з соціально-значущими еталонами.

Кореляційний аналіз дозволив виявити найбільш загальні закономірності у взаємовідносинах показників мотивації афіліації та показників самоставлення. Найбільша кількість значущих кореляцій з показниками тестопитувальника самоставлення має показник «страх відкидання». Найбільш високий ступінь зв'язку між показником «страх відкидання» і показником «самоповага» ($r=0,622$; $p\leq 0,05$) носить зворотну залежність. Це ще раз підкреслює, що самоповага, будучи ключовим чинником самоставлення для даної вибірки досліджуваних, визначає очікуване ставлення від інших, а, зокрема, ступінь прийняття чи відкидання. Тобто, чим більшою мірою індивід схильний ставитися до себе з повагою, що відображає відповідність якостей власного Я соціально-значущим нормам, стандартам, тим меншою мірою він припускає можливість відкидання значущими іншими, а, отже, тим менше ступінь його тривоги, страху відкидання.

Другим за рівнем пов'язаності з показником «страх відкидання» є показник «самоприйняття» ($r=0,522$; $p\leq 0,01$). Цей зв'язок так само носить зворотний характер, відбиваючи механізм проєк-

ції, тобто індивід, схильний до неприйняття себе як особистості в цілому, схильний приписувати оточуючим не прийняття, знехтування, що викликає страх відкидання і почуття тривоги. Це неприйняття себе, найчастіше, має дифузний, мало усвідомлений характер.

У той же час, показник «прагнення до людей» виявив помірний зв'язок лише з показником «інтерес до себе» ($r=0,322$; $p\leq 0,05$). Позитивний характер цього зв'язку підкреслює соціальний генез самоставлення і формування уявлень про себе.

За допомогою методу «асів» були виявлені чотири групи випробовуваних, що відрізняються типом мотивації афіліації - поєднанням високих або низьких рівнів прагнення до людей і страху відкидання. У таблиці 1 наведені значення показників самоставлення для кожної з чотирьох груп випробовуваних. Конкретні значення кожного показника являють собою середньоарифметичне усіх результатів відповідного ряду індивідуальних значень в групі.

Отримані результати дозволяють зробити наступні висновки.

1. Загальною рисою для представників усіх розглянутих груп є високий інтерес до себе. Це може бути обумовлено віковими фактором: всі опитувані проходять етап самовизначення особистості, що сприяє підвищенню уваги до себе, до своїх особливостей.

2. Найбільш яскраво представлені відмінності показників самоставлення в першій і четвертій групах. Випробовувані, для яких характерно мінімальний прояв показників прагнення до людей і страху відкидання, на відміну від випробовуваних з максимальним проявом зазначених тенденцій, відрізняються значно більш вираженим позитивним ставленням до себе в цілому (шкала СО), високим рівнем самопова-

Таблиця 1.
Особливості самоставлення в групах індивідів, що відрізняються за типом мотивації афіліації

	СО	СУ	АУ	ПО	СВ	Рy	Зв	СІ	СР
Тип 1									
min прагн	91,44	86,44	88,22	78,66	77,44	73,32	50,67	86,67	90,56
min страх									
Тип 2									
min прагн	80,53	46,80	62,20	73,93	67,87	41,40	55,40	80,00	41,27
max страх									
Тип 3									
max прагн	87,08	80,84	80,25	53,08	96,17	69,34	38,59	83,67	50,50
min страх									
Тип 4									
max прагн	55,84	25,34	52,67	46,34	27,50	43,00	62,50	80,00	45,00
max страх									

СО – інтегральний показник самоставлення; СУ – самоповага; АУ – аутосимпатія; ПО – очікування позитивного ставлення від інших; СВ – самовпевненість; Рy – самопослідовність; Зв – готовність до самозвинувачення; СІ – інтерес до себе; СР – саморозуміння.

ги (СУ) і аутосимпатії (АУ). Їм властиво високий рівень впевненості в собі, який ґрунтується на саморозумінні та очікуваному позитивному ставленні до себе з боку інших людей. Індивіди з високим позитивним ставленням до себе, не відчувають тривогу, пов'язану з дифузністю егоїдентичності або тождності своєму Я-образу, а отже, у них не виникає необхідність зовнішньої підтримки, опори на інших в процесі становлення самоставлення. Процес становлення самоставлення в цей момент для них не є актуальним. Їм властиве задоволення собою, їх не турбує ставлення до них інших людей, вони цілком самодостатні. Соціальна обумовленість ставлення до себе і зниження ступеня прийняття себе, брак аутосимпатії і позитивності самоставлення в цілому, тобто неприйняття себе, викликає необхідність зовнішніх опор, збільшення прагнення до людей. Але разом з тим актуалізується і механізм проєкції - зростання неприйняття себе

породжує страх відкидання іншими. Найбільш яскраво зазначена тенденція проявляється у випробовуваних четвертої підгрупи. Найбільш низьке значення для даної вибірки по всіх вибраних показниках ставлення до себе поєднується з максимальним проявом амбівалентні тенденцій – прагненням до людей і страхом відкидання.

Таким чином, прояв мотиваційних тенденцій аффіліації – прагнення до людей і страху відкидання – обумовлено по-перше, минулим досвідом, на засадах якого формуються відповідні очікування, та, по-друге, специфікою ставлення індивіда до себе, а саме особливостями самоприйняття, що має тенденцію проєкції в очікуванні прийняття або неприйняття іншими. Проведене дослідження дозволяє підтвердити гіпотезу про тісний взаємозв'язок основних показників самоставлення і мотиваційних тенденцій, що визначають особливості прояву особистості в спілкуванні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Балинт М. Базисный дефект: Терапевтические аспекты регрессии / М. Балинт. – М.: «Когито-Центр», 2002. – 256 с.*
2. *Кольшико А. М. Психология самооотношения: учебное пособие / А. М. Кольшико. – Гродно: ГрГУ, 2004. – 102 с.*
3. *Маслоу А. Г. Мотивация и личность / Абрахам Г. Маслоу. СПб.: Евразия, 2001. – 478 с.*
4. *Мясищев В. Н. Психология отношений: Избранные психологические труды [Под ред. А. А. Бодалева] / В. Н. Мясищев – М., Воронеж: Изд-во «Институт практической психологии»; НПО «МОДЭК», 1995. – 356 с.*
5. *Панттилеев С. Р. Самоотношение как эмоционально-оценочная система / С. Р. Панттилеев. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1991. – 110с.*
6. *Раусте фон Врихт М.Л. Образ «Я» как подструктура личности / М. Л. Раусте фон Врихт // Проблемы психологии личности. – М.: «Наука», 1982. – С. 104-111.*
7. *Роджерс К. Несколько важных открытий / К. Роджерс // Вестник Московского университета. – 1990. – № 2. – Серия 14. Психология. – С. 58-65.*
8. *Сарджвеладзе Н. И. Личность и ее взаимодействие с социальной средой / Н. И. Сарджвеладзе. – Тбилиси: «Мецниереба», 1989. – 206 с.*
9. *Соколова Е. Т. Самосознание и самооценка при аномалиях личности / Е. Т. Соколова. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1989. – 215 с.*
10. *Стерн Д. Н. Межличностный мир ребенка: взгляд с точки зрения психоанализа и психологии развития [Электронный ресурс] / Дэниэл Н. Стерн. – СПб.: Восточно-Европейский Институт Психоанализа, 2006. – Режим доступу до ресурсу: http://www.psychol-ok.ru/lib/stern_d/mmr/mmr_05.html*
11. *Столин В.В. Самосознание личности / В. В Столин. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1983. – 284 с.*
12. *Чеснокова И. И. Проблема сознания в психологии / И. И. Чеснокова. – М. : «Наука», 1977. – 144 с.*